

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱԼՍՏՅԱՆ

Պատրիարք հայոց Թուրքիոյ

Ա Ն Թ Ի Լ Ի Ա Ս Ի ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՆՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ*

Տրված ըլլալով մեր ժողովուրդի ներկա ցրվածությունը աշխարհի գրեթե ամեն կողմերը, կրնանք ունենալ կամ ստեղծել կրոնական կամ եկեղեցական միացյալ դրություն մը. ոչ մէկ արտաքին արգելիչ պատճառ գոյություն ունի այս նպատակը իրագործելու մէջ: Եթէ կան արգելիչ ազդակներ այս միացյալ դրությունը ստեղծելու ճամբուն վրա, անոնք բոլորովին ներքին են և անհարթելի չեն բարեբախտաբար: Այս ուղղությամբ փորձեր եղած են 1920-ական թվականներին ի վեր, առանց սակայն մնալուն և հաստատուն արդյունքի:

Եթէ շարունակենք զուրկ մնալ կրոնական ու եկեղեցական միացյալ բարձրագույն կեդրոնական իշխանութենէ, անխուսափելիորեն պիտի շարունակվին այն բոլոր անկարգությունները և ապօրինությունները, որոնց ականատես ու ականջալուր կըլլանք կես դարէ ի վեր:

Օրենքի և ընկերային կարգ-կանոնի ըմբռնումը արդարև մարդ արարածի հիմնա-

կան հատկանիշներն են մեկն է: Օրենքի և կարգ-կանոնի հնազանդությունը կգատորոշէ մարդը անասուններէն: Մարդը տմարդութենէն վեր բարձրացնողը օրենքի և իշխանության հանդէպ ցուց տրված հարգանքը և հնազանդությունն է: Եթէ այսօր համամարդկային ընկերության մեջ կարգ մը ազգեր և ժողովուրդներ համեմատաբար ավելի բարձր դիրք կգրաւեն, գաղտնիքներն մեկն ալ անոնց կողմէ օրենքի գործածության հանդէպ ցուցաբերված բարեխղճությունն է:

Ու այս իրողությունը առավելագույն չափով ճշմարիտ է և այդպէս պետք է մնա քրիստոնէական ընկերությանց, այսինքն եկեղեցիներու համար: Մեծ են և հզոր այն եկեղեցիները, ուր կանոնական օրենքը և կրոնական իշխանությունը կպահեն իրենց ուժը և հեղինակությունը. տկար ու քայքայված կամ քայքայվելու վրա են օրենք և կրոնական իշխանություն չհճանչցող կամ չունեցող կրոնական համայնքները: Մենք պիտի չուզենք կարևոր այս հարցը ավելի ընդլայնել, որ զմեզ հեռուները պիտի տանէր, այլ կրավականաճանաչ իբրև եզրակացություն հիշել լոկ Պողոս Առաքյալի կարճ մեկ պատգամը, ուղղված՝ միավորությունը և կարգապահությունը կորսնցուցած իր ե-

* «Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում Թուրքիայի հայոց պատրիարք, ամենապատիվ տ. Շնորհք արքեպ. Գալստյանի սույն այժմեական ու բովանդակայից հոդվածը:

կեղեցիներեն մեկուն. «Ամենայն ինչ ձեր պարկեշտությամբ եւ ըստ կարգի լինիցի» (Ա. Կորնթ. ԺԴ. 40):

Երբ անհատի քմալքը կամ կիրքը օրենք կդառնա, անիտաստիկորեն կտիրեն քառս: «Իր աչքին հաճո երևցածն ընելը» ընկերության մը մեջ նախնական պրիմիտիվ սանդիսամատին վրա գտնվելու նշան է: Փաստն է՝ անհատի մը կամ ժողովուրդի մը պատկության, և պատճառը՝ անոր շարունակ պատիկ մնալուն:

Արդ, մեր մեջ բարոյական ու կրոնական անհիշխանության վերջին ակտանշանները դարձյալ կուգան Անթիլիասեն:

Նախքան այդ ակտանշաններու մատնանշումը, միջանկյալ պարտինք ըսել, թե երբ կարևոր ու կենսական սկզբունքներու մասին կխոսինք, անձերը կիջեն ան ալեւ երկրորդական մակարդակի, մինչև իսկ կոտորածներ անոնց ներկայությունը: Հետևաբար երբ կձեռնարկենք ապօրենություններ մատնանշելու, կառաջնորդվինք երկու հիմնական սկզբունքներով. առաջինը փիլիսոփայական ծանոթ դասական խոսքն է «Պղատոնը կսիրեմ, բայց ճշմարտությունը ավելի կսիրեմ»: Երկրորդ. մեկը որ ընկերության մեջ չարիք կամ ապօրինություն մը կնշմարեւ ձայն չի բարձրացներ անոր դեմ, ան ուղղակի կերպով մասնակից կդառնա այդ չարիքին կամ կբաջալերե զայն: Մենք այն խորն համոզումն ունինք, որ Անթիլիասի ներկա ընթացքը և ուղղությունը քանդիչ և վնասակար է հայաստանյայց եկեղեցիին համար ընդհանրապես և Անթիլիասի համար մասնավորապես:

Հետևաբար մինչև իսկ Կիլիկիո աթոռին և իր գահակալին բարիքին համար կուգենք կատարել այս մատնանշումները: Մեր դիրքը, իբրև մեկը հայ եկեղեցիի նվիրապետական աթոռներու գահակալներեն, կպարտադրե մեզի, այս անդրադարձը. վա՛յ մեզի, եթե չընենք զայն:

Կիլիկիո կաթողիկոսությունը ավելի քան հիսուն տարիներ առաջ իր կրած գրեթե մահացու հարվածեն փրկվեցավ շնորհիվ հայ եկեղեցիի նվիրապետական աթոռներու եղբայրական ձեռնավության և զոհողության: Այսօրվան Կիլիկիո աթոռին չորս օրինավոր թեմերեն երեքը Էջմիածնի Մայր Աթոռի իրավասության ներքև գտնվող թեմեր էին, որոնք Երուսաղեմի պատրիարքության խողովակով շնորհվեցան Կիլիկիո աթոռին, 1929-ին, ոտքի պահելու և վերականգնության ճամբուն մեջ դնելու համար զայն: Ու Կիլիկիո կաթողիկոսությունը շուրջ երեսուն տարիներ հետո ըստ աստվածաշնչական պատկերաչից բացատրության, «գիրացաւ, ստուարացաւ, լայնացաւ... եւ

արհամարհեց զվե՛մն փրկութեան յիւրոյ» (Բ. Օրինաց ԼԲ. 15): (Գլխագրյալ մասը՝ ըստ եբրայական բնագրերի): Ու Անթիլիասը ի նշան երախտագիտության, իրեն շնորհված երեք թեմերու դիմաց անոնց կրկին թիվով ուրիշ թեմեր ալ ինքը հափշտակեց Մայր Աթոռեն... Այսքանով ալ չի բավականանար. օրերս կիրթնե հափշտակել նաև Մայր Աթոռի բարոյական իրավասությունները:

Բարոյական իրավասության սահմաններու մեջ կատարված ոտնձգությունները մեջտեղ կուգան Անթիլիասեն ելած վերջին կոնդակին մեջ:

Այդ կոնդակով Կիլիկիո կաթողիկոսը ինքզինքը կներկայացնե այսպես. «Խորեմ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի... Եպիսկոպոսապետ եւ կաթողիկոս ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ (գլխագրումը մերին. Ծ.) Մեծի Տանն Կիլիկիոյ...»: Նկատելի և գնահատելի պարագա մըն է, որ կոնդակի ճակատին տակված ու ներքև դրված կնիքներուն մեջ՝ ինչպես նաև կաթողիկոսի ձեռագիր ստորագրության մեջ կպակսին վերև գլխագրված երկու բառերը: Այսուհանդերձ ոչ մեկ պատճառաբանությամբ կարդարանա այդ երկու բառերուն գոյությունը կոնդակի սկզբնավորության մեջ:

Կրճա ըլլալ որ ինքնաներկայացման այս ձևը հնարողը և առաջին անգամ կիրարկողը Տեր Խորեն կաթողիկոսը եղած չըլլա, կրճա ըլլալ որ Կիլիկիո կաթողիկոսներեն մին կամ մյուսը պատահաբար, բայց ոչ երբեք հետևողաբար, գործածած ըլլան այդ բանաձևը, այսուհանդերձ սխալ մը սխալ ըլլալն չի դադիր, մինչև իսկ եթե նախընթացներ ունենա: Սխալ է Կիլիկիո կաթողիկոսներուն համար «ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ» ավելորդության կցումը իրենց բնական տիտղոսին: Սխալ է այդ քերականորեն, սխալ է տրամաբանորեն և սխալ է կանոնական տեսակետեն:

Քերականորեն սխալ է, որովհետև այդ կոնդակին մեջ «Կաթողիկոս» հատկացյալը ունի արդեն իր օրինավոր ու բնական հատկացուցիչը, «Մեծի Տանն Կիլիկիոյ» որ կը բնորոշե սույն կաթողիկոսության իսկական, այսինքն մասնավոր հանգամանքը: Որքան ատեն որ այդ վերոհիշյալ հատկացուցիչը կցյալ է «կաթողիկոս» հատկացյալին, «Ամենայն Հայոց» ավելորդությունը ոչինչ կավելցնե այդ կաթողիկոսի ինքնության և իրավասության վրա, այլ լուկ կհիշեցնե շարժումներ տղու մը, որ իր հոր գլխարկը կամ գավազանը կգործածե... Կիլիկիո կաթողիկոսը, ինք ծիծաղելի պիտի չգտնե՞ր արդյոք, եթե օրին մեկը Բելյուրոսի առաջնորդը ինքզինքը կոչեր «Առաջնորդ ԱՄԵՆԱՅՆ

ՀԱՅՈՑ Լիբանանի» կամ եթե Տրիպոլիի բախանան ինքզինքը հորջորջել «Հոգևոր հույժի ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ Տրիպոլի»... Ասոնցմե տարբեր չէ Կիլիկիո Աթոռին գահակալը կոչել «Կաթողիկոս ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ»:

Ինչ որ քերականորեն արդարացում չունի, կըլլա անտրամաբանական: Թարմատար և անիմատտ ավելորդադրություն մը կցել իր անունին իբրև տիտղոս պատիվ չի բերեր ունե մեկին, երբ մանավանդ ենթական Ալեքսարանի և Աստուծո պաշտոնը է և կաթողիկոսի պես լուրջ ու ծանրակշիռ հանգամանք ունի: Ինքզինքը պատիվ ու անբավարար տեսնող միայն կաշխատի կապել իրմե մեծերը, այն պատրանքը տալու, կամ ինքզինքը խաբելու համար, թե մեծերու համահավասար շարքին մեջ կգտնվի: Նման բարդույթ մը, վստահ ենք որ ոչ ոք պիտի ուզեր տեսնել ոչ մեկ Կիլիկիո Կաթողիկոսին վրա: Ամեն. ոք իր եղածին մեջ, իր իրական իսկության մեջ հաճելի և հարգելի է: Պողոս Առաքյալը կհրավիրե ամենքն ըլլալ մեր եղածը և ոչ թե անկե տարբեր բան մը երևի՝ «Խրաքանչիւր որ յոր կոչումն կոչեցաւ, եղբարք, ի նմին կացցէ առաջի Աստուծոյ» (Ա. Կորնթ. Ա. 24):

Հակակառնական է, Կիլիկիո Կաթողիկոսին համար այս ավելորդության գործածությունը պարզ այն պատճառով, որ այդ տիտղոսը բացառաբար Մայր Աթոռի Գահակալին կվերաբերի իբրև արդարև և իրավամբ «Կաթողիկոս ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ»: Այստեղ «կաթողիկոս» բառը իբրև հատկացյալ ունի «ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ» հատկացուցիչը միայն, որ կընդորոշե էություն մը և ԸՆԴՀԱՆՐԱՍԿԱՆ հանգամանքը Մայր Աթոռ ու. Էջմիածնի Հայրապետին:

Սակայն Կիլիկիո Կաթողիկոսի կողմն այդ կոնդակին մեջ գործված երկրորդ սահմանազանցությունը ավելի ծանրակշիռ է, և որչափ մենք գիտենք, անմախքանց է: Սա կենթադրե կանոնադրության նպատակին և էության մասին պոռացող անգիտություն:

Կիլիկիո Կաթողիկոսը իր կոնդակը կուղղե նաև «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէնի Առաջնոյ»:

Հոգևոր պետ մը կոնդակ կգրե լոկ իր իրավասության ներքև գտնվող թեմական ու համայնքային իշխանությանց և իր սեփական հավատացյալ հոտին: Համայնքային հանգամանք ունեցող կոնդակով մը հոգևոր պետը առհասարակ հորդոր և հրահանգ կուտա իր անմիջական իրավասության և իշխանության ներքև գտնվող հոգևորականներուն և հասարակության: Երևակայեցեք որ Կիլիկիո Կաթողիկոսը իր հայրական հրահանգները կամ հորդորները ուղղեր

նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետին... Բարեբախտաբար այս անհարմար կացությունը փրկված է կոնդակին մեջ, որ Կիլիկիո Կաթողիկոսը իր պատվերները սահմանափակված է իր անմիջական շրջանակին մեջ՝ սա կերպով. «Այսու մեր կոնդակա կրպատուիրենք ՄԵՐ (գլխագրումը մերին. Շ.) թեմակալ առաջնորդներուն, արքեպիսկոպոսներուն»... Այսուհանդերձ Ամենայն Հայոց Հայրապետի անվան ներառությունը Կիլիկիո Կաթողիկոսի մը կոնդակին հասցեագրության բաժնին մեջ ոչ մեկ օրենքով և ոչ մեկ տրամաբանությամբ կարդարանա և ներելի չէ:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը իրավունք ունի իր կոնդակները ուղղելու նաև Կիլիկիո Կաթողիկոսին, երկու համանման պատճառներով: Նախ՝ որովհետև Կիլիկիո Կաթողիկոսությունը ի հոգևոր ենթակա է Ամենայն Հայոց Հայրապետության, այլապես Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին մեկ չի կրնար ըլլալ: Երկրորդ՝ որովհետև Կիլիկիո կաթողիկոսությունն ալ կգտնվի ընդհանուր շրջանակին մեջ հայ եկեղեցիին, գոր կզխալորե, կմարմնավորե և կըներկայացնե Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը: Օրին մեկը սակայն եթե—Աստված մի առաջե—Կիլիկիո կաթողիկոս մը պաշտոնապես հայտարարե, որ ինք բոլորովին անջատ ու անկախ եկեղեցի մըն է, և ոչ մեկ ուրիշ կապ ունի Ամենայն Հայոց Հայրապետության հետ, բացի դավանության և ծեսի գոդեն, այն ատեն ինքնին դուրս հայտարարված պիտի ըլլա Հայաստանյայց եկեղեցիի վարչական շրջանակեն, այսինքն անոր «օրգանիկ» միությունեն: Այն ատեն միայն Ամենայն Հայոց Հայրապետը իր կոնդակներու հասցեագրության մեջ չիֆիշեր Կիլիկիո կաթողիկոսությունը, ինչպես ներկայիս չիֆիշեր հայ կաթոլիկ և հայ բողոքական եկեղեցիները: Մենք սակայն վստահ ենք, որ ոչ մեկ Կիլիկիո կաթողիկոս նման աղետաբեր հայտարարություն մը ընելու հանձնառության ներքև պիտի դներ ինքզինքը:

Ամենն ողբալի երևույթ, սակայն, այն է, որ այս հակակառնական ունեցությունները կպատահին ու. Ներսես Շնորհալի Հայրապետի մահվան 800-ամյակի տոնակատարության հայտարարության առթիվ: Շնորհալի Հայրապետը ամենն առաջ և ամենն ավելի պիտի դատապարտեր այս ջլատիչ սահմանազանցությունները: Ան, որ քրիստոնեական եկեղեցիները միացյալ տեսնելու երազով բռնկված էր, և «Աստվածային սիրո հաղորդությունը վերահաստատելու» տեսիլքով տարված էր, խորապես պիտի վշտանար տեսնելով, որ իր հիշատակի ոգեկոչումը ատիժ կծառայե նման

տգել և դատապարտելի երևույթներու դըրսեցնող մեր եկեղեցիին մեջ:

Մենք այլևս չենք անդրադառնար այն մյուս ծիծաղելի երևույթին, թե երբ Ամենայն Հայոց Հայրապետը տարվույս սուս՝ չին ամիսեն արդեն իսկ ընդհանրական իր կոնդակով հրապարակած էր այս հանդիսակատարությունը և իր հայրապետական հրահանգները դրկած էր արդեն ազգին լրության, այլևս պետք կ'մնա՞ր արդյոք, որ չորս ամիսներ հետո նույն հարցին առնչությամբ կոնդակ հաներ ման Կիլիկիո Կաթողիկոսը, չմոռանալով խնդիրը հանձնել ման Ամենայն Հայոց Հայրապետի նկատմամբ...

Մենք այս խնդիրներուն ավելի հանգամանորեն անդրադառնալու ստիք պիտի ունենանք ուրիշ առնչությամբ: Այս պատե-

հությամբ բավ կ'համարենք եզրակացնել, որ մեր կրոնական ու եկեղեցական կյանքը իր պարզած ներկա քառասյին կացությենն դուրս պիտի գա երբ հոգևորականներու, հատկապես նվիրատվական պատասխանատու անդամներու վրա գտնվողներու, մեզի ուղեցույց և առաջնորդ ճանձնանք աստվածաշնչական պատգամները և եկեղեցիի դարավոր կանոնական օրենքները: Անապով հատկապես Պետրոս Առաքյալի եղբայրական կոչին. «Ջերիցունս այսոմեանս աղաչեմ, իբրեւ գերիցակից ... արածեցէք, որ ի ձեզ հօտդ է Աստուծոյ, վերակացու լինել նոցա... մի իբրեւ տիրելով վիճակացն, այլ լինել օրինակ հօտին, զի յերեսել Հովուապետին ընդունիցիք զանթառամ փառաց պատկըն»—Ա. Պետ. Ե. 1—4:

